

IV. évfolyam | 24. szám | 2022. 06. 16–22.

795 Ft | Éves előfizetőknek: 438 Ft
4,34 EUR | 15,9 RON | 410 DIN

mandiner

Egerszegi Krisztina

*Az ötszörös olimpia bajnok
családi értékekről,
új szerepéről
és a sportvilágot
fenyegető veszélyekről*

MAGYARORSZÁG KÉPES MEGRENDEZNI AZ OLIMPIÁT

www.mandiner.hu

KÖZÉLET

A szellemi honvédő

| GALI MÁTÉ |

AZ MCC TÁRSADALOM- ÉS TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI
ISKOLÁJÁNAK KUTATÓTANÁRA

Száz éve, 1922. június 16-án alakult meg gróf Bethlen István harmadik kormánya, amelyben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium élére egy kivételes tehetségű vezető került. Gróf Klebelsberg Kunó máig ható kulturális építkezésbe kezdett, és méltán tekinthető a legnagyobb magyar kultúrpolitikusok egyikének.

Tízéves kormányfősége idején Bethlen István huszonkilenc miniszterrel dolgozott együtt, közülük Klebelsberg Kunó képviselte az állandóságot. A felerészben osztrák származású gróf 1921–1922-ben belügyminiszter, 1922 és 1931 között kultuszminiszter volt, és 1930 szeptemberében néhány héten keresztül a népjóléti és munkaügyi miniszteri tisztséget is ellátta. Mindez nem csak a két államférfi közötti jó személyes viszonyból fakadt, egyúttal jelzi a kultúrpolitikának a korszakban elfoglalt kitüntetett helyét is.

Miként arra Klebelsberg életének kiemelkedő kutatója, Ujváry Gábor történész felhívta a figyelmet, a miniszterelnök és a kultuszminiszter tisztában volt azzal, hogy az 1920-as békeszerződés által megcsönkített Magyarországnak – a rá nézve kedvező kulturális mutatók megőrzésével – amolyan „első az egyenlők között” szerepet kell játszania a Kárpát-medence államai között, aminek elérése érdekében a szakpolitikai ágak sorában elsőbbséget szükséges élveznie a kultúrpolitikának. Ennek szellemében Klebelsberg már a kultusztárca tisztviselőihez intézett beköszönő beszédében leszögezte, hogy „a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá”.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium politikai szempontból már a dualizmus alatt is hazánk egyik legfontosabb kormányzati szerve

FOTO: GETTY IMAGES / JULLIEN BILD DTL / JOHN GRAUDENZ

Klebelsberg Kunó
vallás- és
közoktatási
miniszter
1925-ben

Klebelsberg
és felesége
1930-ban

FOTÓ: GETTY IMAGES / JULLSTEIN BILD OTL

„A magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét nagyjá”

volt, mivel egy ország nemzeti jellegét alapvetően az oktatásügy és a kultúra adja meg. Ezt felismerték a korabeli döntéshozók is: 1920–1921-ben a kultuszminisztérium az állami költségvetés 3,23 százalékát kitevő összegből gazdálkodott, 1927–1928-tól ez az arány már több mint 10 százalék volt és maradt egészen a második világháború derekáig. Klebelsberg egy 1925 elején elhangzott nemzetgyűlési felszólalásában tört lándzsát emellett, hogy „a trianoni béke következtében lefegyverzett Magyarországon a kultusztárca voltaképpen honvédelmi tárca is. Honvédelmi tárca olyan értelemben, hogy most elsősorban a szellem, a művelődés fegyvereivel kell védeni hazánkat és ezekkel az eszközökkel kell mindig újból és újból bizonyítanunk a világ nemzetei előtt, hogy a magyar viszontagságos életének második ezer esztendejében is életképes, erős, és hogy bántani nagy történelmi igazságtalanság”.

A szellemi honvédelem jegyében a miniszter olyan – sok szempontból máig ható – kulturális építkezésbe kezdett, amely alapján méltán tekintjük őt a legnagyobb magyar kultúrpolitikusok

egyikének. A trianoni utódállamokkal szembeni „magyar kultúrfölény” megteremtésére – melynek eszméje a közvélekedéssel ellentétben nem tőle származik, hiszen gróf Széchenyi István egy 1842-es akadémiai beszédében már használta az „olvasztói felsőbbség” gondolatát a nemzetiségi kérdés vonatkozásában – 1926 és 1930 között 5000 népiskolai objektum (tanterem és tanítói lakás) épült, illetve 1500 népkönyvtár alakult. Az analfabetizmus a tíz éven felüli népesség körében az 1920-as 13-ról 1930-ra 9,3 százalékra csökkent, majd 1941-re 6,4 százalékra mérséklődött. A népiskolákkal összefüggésben Klebelsberg egy 1926-os beszédében úgy fogalmazott, hogy „a kultúrpolitika hosszú lejárátú váltó. [...] Nekünk olyan nemzedéket kell ma felnevelnünk, amely húsz év múlva meg fogja állani a versenyt az akkori más nemzetek generációival”. Ezen idézetből is világosan kiolvasható, hogy az oktatás és a kultúra területén megindított programokat kormányzati ciklusokon átívelőnek tekintette, melyeknek támogatást kell élvezniük, függetlenül az éppen hivatalban lévő kabinet irányvonalától.

KÖZÉLET

A közoktatás modernizációja mellett a felsőoktatás ügyére is nagy hangsúlyt fektetett. A kultuszkormányzat befogadta és támogatta az impériumváltás nyomán Pozsonyból Pécsre, Kolozsvárról Szegedre menekülő tudományegyetemeket. 1930-ban az ő hívására tért haza a Nagy-Britanniában kutatói ösztöndíjjal dolgozó, későbbi Nobel-díjas biokémikus Szent-Györgyi Albert, és lett a szegedi Orvosi Vegytani Intézet vezetője. 1925-ben nyitotta meg kapuit a Magyar Királyi Testnevelési Főiskola, öt esztendővel később pedig a margitszigeti Nemzeti Sportuszoda. A tervszerű tudománypolitika lenyomata volt az 1922-ben átadott svábhegyi csillagvizsgáló, az 1927-ben felavatott tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézet és az 1930-ban megnyíló debreceni Déri Múzeum is.

Klebelsberg pontosan tudta, hogy az első világháborús vereségünket követő diplomáciai elszigeteltségünkben a politikai és gazdasági szintér helyett sokkal eredményesebben tudunk kitörni a nagyobb mozgásteret kínáló kulturális külpolitika révén. Egy 1930-as, Svédországban elmondott nagy beszédében külföldi hallgatósága előtt kijelentette: „Le vagyunk fegyverezve, gazdasági téren is szorongatnak bennünket; csak egyetlen út van nyitva előttünk, amelynek elzárására még Trianon sem volt elég leleményes: a szellem és a kultúra útja.” A jó értelemben vett kulturális propaganda, valamint az elitképzés céljait szolgálták azok a Collegium Hungaricum néven létrehozott külföldi magyar kulturális intézetek, melyek elsősorban tehetséges hazai ösztöndíjasoknak nyújtottak otthont. 1924-ben Bécsben és Berlinben, 1927-ben Rómában nyílt Collegium Hungaricum, majd 1928-ban hasonló szerepű intézményként jött létre a francia fővárosban a Magyar–Francia Egyetemi Információs Iroda, a mai Párizsi Magyar Intézet elődje. 1943-ban Szily Kálmán, a kultusztárca korábbi államtitkára egy Klebelsberg-ről jegyzett visszaemlékezésében úgy fogalmazott, hogy „minden Collegium Hungaricum a magyar kultúrának egy-egy idegen országba beépített hídfőállásává vált”.

1928 tavaszán a kultusztárca költségvetéséről folytatott képviselőházi vitában Klebelsberg úgy érvelt, hogy „én egy kultúrpolitikai Nagymajténynak, Világosnak fegyverlerakó közoktatásügyi minisztere sohase leszek. Én nem hozhatom fel a magam védelmére Trianont. A politikai Trianonba be kellett mennünk, de a kultúrpolitikai fegyverletétel

önkéntes lenne”. Kultúrpolitikai küzdelmeihez jeles harcostársakat választott magának, akiknek az elképzeléseit aztán remekül alkalmazta a honi viszonyok valósága, illetve a politikai helyzet függvényében. A nagy körültekintéssel maga köré gyűjtött munkatársai közül említést érdemel Magyary Zoltán, a magyar közigazgatás-tudomány legkiválóbb képviselője, aki 1924 őszétől a kultusztárca egyetemekkel, tudományos intézményekkel, valamint nemzetközi kulturális kapcsolatokkal foglalkozó ügyosztályának élén állt, továbbá Kornis Gyula piarista szerzetes tanár, kora legjelentősebb hazai kultúrfilozófusa, aki 1927-től 1931-ig államtitkárként szolgált Klebelsberg mellett, és elsődlegesen a középfokú oktatásért felelt.

Kornis 1932 őszén a Klebelsberg-ről szóló gyászbeszédében kristálytisztán foglalta össze a gróf által végig következetesen vállalt nemzeti kultúrpolitika lényegét: „Azok, akik a gazdaságpolitika elsőségét hangoztatják, rendszerint optikai csalódás áldozatai. Csak azt nézik, hogy a gazdasági beruházások viszonylag rövid idő alatt meghozzák a maguk kézzelfogható kamatait. De megfelelnek arról, hogy a kultúrpolitikai beruházások sem improduktívok, ezeknek is megvan a maguk bő szellemi aratása, csakhogy ez hosszú évek múlva vehető észre. A kultúrpolitika a maga iskoláival, ösztöndíjaival, kutatóintézeteivel a jövőnek dolgozik, és csak egy évtized vagy még nagyobb idő múlva éreztetni a nemzet életében komoly hatását, amikor az új népiskolába járó nemzedék felnő, a külföldön tanuló ifjak vezető állásokba kerülnek, nemzetközi összeköttetéseiket gyümölcsöztethetik stb.”

Mindaz pedig, hogy a Klebelsberg által lefektetett alapokon napjainkig számos egyetemünk és tudományos intézményünk működik, a Collegium Hungaricumokból pedig tehetséges ifjak sora – többek között Aba-Novák Vilmos festő, Bibó István jogtudós, politikai gondolkodó, Keresztury Dezső író-irodalomtörténész vagy éppen Kosáry Domokos történész – került ki, igazolja az 1922 és 1931 között képviselt kultúrkonceptió helyességét és eredményességét. Klebelsberg Kunó méltónak bizonyult arra, hogy a róla írt nekrológiában a nagy hatású református püspök, Ravasz László a „legkonkrétabb, leggyakorlatibb s ugyanakkor a legnagyobb álmú magyar kultúrpolitikus” kitüntető jelzőjével illesse. ■

A miniszter mellszobra Székesfehérváron, a Zichy ligetben

„A gróf által lefektetett alapokon napjainkig számos egyetemünk és tudományos intézményünk működik”